

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО ФОРТ

- ✓ Форт-заставу біля Дубна будували, використовуючи французький досвід. Автором проекту історики вважають військового інженера полковника Борисова. За іншими даними, авторство створення цитаделі може належати графу інженер-генералу Едуарду Тотлебену.
- ✓ Вали почали насипати ще в 1873 році руками майже тисячі мешканців з навколишніх сіл і Дубна. Увесь місцевий камінь йшов на форт. При будівництві уперше використали бетон. Основні роботи закінчили в 1890 році. Того ж року цар Олександр III з родиною оглядав укріплення. Обійшлося воно царській скарбниці в майже 66 мільйонів рублів.
- ✓ Форт обладнали за останнім словом тогочасної науки і техніки. У 1899 році з'явилося електроосвітлення, телеграф, телефон. Через спеціальні колодязі із вмурованими в стіни рейками лебідками піднімали з підземелля боєприпаси. Автор проекту передбачив будівництво трьох глибоких колодязів для води, що давало можливість облаштувати водопровід. Була також і каналізація зі спеціальною піччю для спалювання нечистот. Зовні цитадель оточував рів і земляні вали, укріплені стінами двометрової ширини і шестиметрової висоти.
- ✓ Форт займає площу 5,8 гектара. У центрі його — дворівнева трапецієподібна казарма із заокругленими кінцями. Цитадель мала 105 казематів, 35 з яких — житлові. Одночасно там могли розміститися 800 осіб. Кожен каземат мав своє призначення: для бойових дій, господарські приміщення, склади, пекарня, лазарет, операційна і навіть дезінфекційні камери. Був навіть окремих каземат-мог. Усі приміщення було оснащено вентиляцією і печами для обігріву. У 1901 році в центральній казармі збудували гарнізонну церкву.
- ✓ Тараканівський форт має форму ромба. Довжина кожної сторони по периметру сягає 240 метрів. Товщина зовнішніх стін — 3 метри. Всередину укріплення ведуть чотири підземні ходи. Під час бомбардувань солдати могли вільно пересуватися наскрізним коридором, який тягнеться по внутрішньому периметру форту. Герметичні двері й драбини виготовлено з використанням чавунних деталей. Потрапити всередину можна було лише за допомогою висувного залізного мосту, який під час облоги ховали в спеціально побудоване приміщення під насипом.
- ✓ Початково на озброєнні форту було десять шестидюймових (152-мм) гармат з дальністю стрільби 9–13 кілометрів, вісім легких гармат, вісім 57-міліметрових, 10 трьохлінійних кулеметів. Усього у форту було 40 різнокаліберних гармат та 10 кулеметів.

Тараканівський форт: містичний і небезпечний

Фото Ігоря Проценка

Останніми роками до Тараканівського форту просто паломництво з усієї України — і тих, кого цікавить історія, і тих, хто їде заради цікавих фотографій, і, звісно, шукачів усіляких воєнних раритетів. Хоча ця понад сторічна споруда, яку називають дивом фортифікаційного будівництва кінця XIX століття, подібних якій у Європі практично немає, нині радше об'єкт аварійний, аніж туристичний.

Двоповерхова казарма всередині цитаделі майже зруйнована

Форт з висоти польоту птаха

А ще охоче переповідають приїжджим різноманітні містичні історії про Тараканівський форт.

Серед найнемовірніших чуток про таємниці форту — така, що буцімто німці в часи Другої світової війни облаштували тут секретну лабораторію з розробки новітньої зброї. Подейкували, що тут знаходився дослідницький підрозділ найтаємничішої нацистської організації «Аненербе». А перед відступом на початку 1944-го окупанти замінували і забетонували обладнання в тунелях. Та так, що його досі не вдалося виявити. За іншою версією, начебто радянські військовики облаштували тут склад ядерної зброї. Місцеві знавці запевняють, що й справді в 1946 по 1960 рік форт займали підрозділи НКВС, які навіщося залили бетоном багато приміщень і навіть вентиляційні отвори. Чим вони тут займалися — досі таємниця. За переказами, «енкаведисти» у форту розстрілювали тих, кого підозрювали в співпраці з УПА.

...Особливо містично форт виглядає у вечірні години, особливо за похмурої погоди. Бродити поодинокі серед цих апокаліптичних руїн не кожен наважиться. Ті, хто побував у Тараканівському форту, розповідають, що їх увесь час не полишало відчуття, що ці стіни «живі». Кажуть, що навіть чули голоси людей, які долинали невідомо звідки.

Російській війська Тараканівський форт за призначенням так і не використали. Уже в 1900 році його перетворили на склад, але надмірна вологість звела цю ідею нанівець. Затим форт став в'язницею, першими «поселенцями» якої стали солдати тамтешнього гарнізону, які бунтували проти утисків офіцерів.

✓ Уперше Тараканівський форт використали за його призначенням у 1915-му під час Першої світової. Укріплення без бою залишили російській військці й одразу зайняли австрійські. Форт зазнав значних руйнувань під час так званого Брусилівського прориву влітку 1916-го. У боях за форт тоді загинуло 200 вояків австрійської армії, яких поховали біля фортеці.

У 1920 році кіннотники армії Будионного за підтримки авіації та бронепоезда «Хоробрий» намагалися штурмом взяти форт, зайнятий на той час вояками 43-го полку Війська Польського під командуванням майора Віктора Матчинського, проте марно. Гарнізон форту в кількості тисяч солдатів бився в оточенні, доки мав боеприпаси, після чого 300 вцілілих вояків здійснили прорив.

У 1965 році Міністерство торгівлі УРСР і штаб Прикарпатського військового округу зробили спробу отримати на базі форту склад консервованої продукції та запчастин автомобільного парку військової частини. Для цього навіть розчистили каземати, провели освітлення. Але надмірна вологість і випаровування змусили відмовитися від цієї ідеї. У післявоєнні часи територію укріплень використовували також як тренувальне стрільбище.

✓ Територія старовинної фортифікаційної споруди неодноразово ставала майданчиком для зйомок відеороликів. Тут також знімали деякі епізоди відомої української художньої стрічки «Поводир» та казки-фентезі «Джура-Королевич».

✓ У 1983 році форт обстежила бригада київських спелеологів. Уже тоді було встановлено, що, зокрема, центральна двоповерхова казарма та арки другого поверху перебувають в аварійному стані. Тоді ж встановили, що глибина ям і провалів у необстежених підземних ходах сягає 20 метрів.

Уже понад десять років тривають переговори з Міністерством оборони, яке з 1957 року є власником укріплення, щодо передачі об'єкта в комунальну власність. Адже тільки тоді можна було б вкладати кошти з місцевих бюджетів у його реконструкцію чи бодай утримання, залучати інвесторів тощо. Переговори ускладнює наявність при об'єкті ще й майже 64 гектарів землі. Хоча згоду на передачу в обласну комунальну власність самого форту з ділянкою землі, на якій він розташований, площею 5,5 гектара отримало ще попереднє керівництво Рівненської ОДА. Однак змінилися керівники міністерства, виконавці, які займалися погоджувальною процедурою, і справа знову «зависла». Нещодавно голова облдержадміністрації Віталій Коваль звернувся до нового міністра оборони з проханням прискори

рити організацію виконання цього процесу.

Як зазначила начальниця управління культури і туризму Рівненської ОДА Любов Романюк, офіційним власником Тараканівського форту все ще залишається держава в особі Міністерства оборони, а на балансі форт перебуває у місцевій квартирно-експлуатаційній частині. Хоча де-юре Тараканівський форт є в переліку об'єктів Дубенського історико-культурного заповідника. Утім, як запевнила Любов Романюк, процес зруши

відповідні наказ Міністерства оборони і постанова Кабміну. А вже облрада вирішуватиме, кому на баланс передати об'єкт. Логічно було б, щоб балансоутримувачем став Дубенський історико-культурний заповідник.

А тим часом фортифікаційним дивом Рівненщини опікуються місцеві ентузіасти. Вони водять туди екскурсантів, прибирають сміття, замурують небезпечні пастки і оббивають цеглу, яка може впасти, розставляють попереджувальні таблички.

Вхід у цитадель. Перша світова. 1915 рік

Форт. 1916 рік

долинали невідомо звідки. Про це ж розповідають жителі навколишніх сіл. Мовляв, інколи чути глухі звуки вибухів, якусь нечітку мову, схожу на військовий команди. А ті, хто не побоявся випробувати долю і заночував у самій цитаделі чи неподалік, розповідають, що вночі чути, як форт «фонить». Подейкують, що це десь в глибині підземель досі працює генератор, якого так і не знайшли... А ще — буцімто якась невидима сила піднімає нічліжника і веде в глибину фортеці, і якщо в той момент його не зупинити, то він може назавжди згинуть в нетрях руїн.

Місцеві охоче і «зі смаком» розповідають і про привидів Тараканівського форту. Багато хто вірить, що це душі загиблих тут солдатів різних армій, які досі не можуть упокоїтися.

Головним привидом форту-застави місцеві називають загиблого священника, який колись правив у тутешній гарнізонній церкві. Нібито він досі бродить темними закутками і б'є у дзвони, скликаючи на службу. Мовляв, мандруючи фортом, і справді інколи можна почути звуки церковних дзвонів, які долинають наче десь із підземелля. Через це місцеві встановили хрест над приміщенням, де була гарнізонна церква.

Світлана КАЛЬКО,
<http://retrorivne.com.ua>

ЧЕТВЕР +16 +8 П'ЯТИЦЯ +23 +10 СУБОТА +20 +16 НЕДІЛЯ +23 +12

Амізо Ми цінуємо ваш час!